

*View Over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

БОНИФАС ДЪО МОНФЕРА И ДЕЙСТВИЯТА МУ НА БАЛКАНИТЕ

Никола Дюлгеров

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Замислен като експедиция, която трябвало да освободи Йерусалим от мюсюлманите, Четвъртият кръстоносен поход се превърнал в съкрушително оръжие, унищожило Византия и променило съдбата на Балканите. Неговият водач маркиз Бонифас дьо Монфера бил един от хората, които оказали най-голямо влияние за насочването на пилигримите към Константинопол. Изпълняващ васалния си дълг към Филип Швабски и преследващ амбицията си да възстанови земите и властта на братята си във Византия, той поел на Изток. Храбър рицар, влиятелен сеньор, опитен военачалник, но безскрупулен и жесток политик, той загубил „битката“ за императорската корона на Константинопол, но спечелил Солун. Там поставил началото на нова кръстоносна държава, която обхванала земите от Родопите до п-в Пелопонес. Източната му авантюра обаче завършила трагично. Подценил силите и възможностите на българите, той загубил живота си в сражение срещу тях.

Ключови думи: кръстоносни походи; Четвърти кръстоносен поход; Бонифас дьо Монфера; Византия; Солун; Балкански полуостров

Четвъртият кръстоносен поход представлява едно от най-значимите събития в историята на Балканския полуостров и затова продължава да предизвиква сериозен изследователски интерес. Въпреки многобройните проучвания, все още има неизяснени моменти и въпроси, които са обект на оживени дискусии сред учените. Някои от тях са свързани с една от централните фигури в кръстоносното начинание – Бонифас дьо Монфера / Бонифаций Монфератски. Скромната цел на настоящата статия е да представи ролята на маркиза в отклонението на експедицията и да разкрие влиянието му върху събитията на Балканите в началото на тринадесетото столетие.

Проповядването на похода започнало през 1198 г.¹⁾ и сравнително бързо поклонниците си намерили водач – графа на Шампан Тибо III (брат му Анри II бил крал на Йерусалим). Кръстоносците се обърнали към италианските морски републики, които единствени можели да осигурят транспортрането

им до Египет. Генуа и Пиза обаче се намирали в разгара на военен конфликт помежду си и отказали да участват в експедицията. Така, в началото на 1201 г. представители на поклонниците заминали за Венеция, за да уговорят условията по транспортирането на войската в Египет (Villehardouin, 2000: § 12 – 32; Clari, 2007: § VI)².

След като сключили споразумение с дожа Енрико Дандоло, рицарите се завърнали, за да продължат подготовката за похода. В края на месец май същата година граф Тибо дьо Шампан починал и кръстоносците трябвало да изберат друг благородник за свой лидер. Първоначално били предложени херцогът на Бургундия и графът на Бар-льо-Дюк, но те отказали и поклонниците се спрели на маркиз Бонифас дьо Монфера³ (Contemporary Sources, 2008: 213; Longnon, 1978: 228). Изборът им съвсем не бил случаен. Семейството на маркиза отдавна било тясно свързано с кръстоносното движение. По-големият му брат Конрад бил един от лидерите на християните в Светите земи. През 1190 г. той сключил брак с наследницата на йерусалимската корона Изабел I и се превърнал в основен претендент за трона на кралството, но през 1192 г. бил убит от асасините (Clari, 2007, § XXXVIII; Gagova, 2008: 83 – 84; Richard, 2005: 245 – 246, 249). Най-големият му брат Вилхелм (Гийом) Дългият меч бил за известно време (1176 – 1177) граф на Яфа и Аскалон⁴.

Бонифас представлявал приемлива фигура за всички участници в похода не само заради влиянието на фамилията си на Изток, но и заради роднинските си отношения с френския крал Филип II Огюст и с германския владетел Филип Швабски, който бил и негов сеньор. Самият маркиз бил петдесетгодишен мъж, известен със своята храброст, богат военен и политически опит⁵.

През август 1201 г. на специално събрание в Соасон, на което присъствал и маркизът, предложението било потвърдено⁶ (Longnon, 1978: 228). Скоро след това се случило и едно от най-дискутираните събития, оказало силно влияние върху похода и променило посоката му – срещата с младия византийски принц Алексий Ангел. Бонифас заминал за Хагенау, за да прекара Коледа в двора на своя сеньор Филип Швабски, и именно там се видял с Алексий. Някои изследователи (Longnon, 1978: 228) се съмняват в тази среща и приемат погрешно, че византийският принц избягал на Запад едва през пролетта на 1202 г. и затова нямал възможност да се види с Бонифас предната година. Робер дьо Клари обаче, съвременник на описаните събития и сам участник в похода, съобщава за такава среща (Clari, 2007: § XVII). Позовавайки се и на други източници, Куелър, Мадън и Бранд категорично доказаха, че Алексий се установил в Италия още през есента на 1201 г. и успял да се види с маркиза по Коледа (Brand, 1968:275 – 276; Queller & Madden, 1999: 33 – 39)⁷.

Няма съмнение относно основната тема на разговор между двамата – принцът поискал помощ от Бонифас за възстановяването на баща си на престола. Докато бил под домашен арест в Константинопол, Алексий заедно с Исак II

изготвили план, според който трябвало да се качи на кораб и да избяга в Италия при сестра си Ирина. Съпруга на вече споменатия Филип Швабски, тя можела да окаже влияние и да осигури подкрепа от германския крал за плановете на брат си и баща си. Именно за да получи одобрението на папата, Алексей минал и през Рим (февруари 1202). Инокентий III обаче предпочел да не рискува с младия принц, и потърсил подкрепата на василевса Алексей III за похода⁸⁾. До есента на 1202 г. между Рим и Константинопол протекла оживена кореспонденция, изразяваща се в цели осем пратеничества и 12 писма, но до реална помощ за експедицията от страна на Византия така и не се стигнало⁹⁾.

За разлика от папата, Филип Швабски дал своята подкрепа за принца и още тогава замислил отклоняване на похода към византийската столица. Как реагирал Бонифас? Дали веднага се съгласил, не се знае, но със сигурност не останал равнодушен към предложението на Алексей и сериозно го обмислил. Така както бил свързан със Светите земи чрез Вилхелм и Конрад, така маркизът имал интереси и във Византия. Братята му играли важна роля в политическия живот на Източната империя в периода 1180 – 1187 (Richard, 2005: 264). Преди да се установи в Йерусалимското кралство, Конрад бил женен за сестрата на Исак II Ангел и помогнал на императора в потушаването на бунта на Алексей Врана. По-малкият му брат Рение бил женен за дъщерята на Мануил I Комнин (1143 – 1180) Мария. Той получил титлата кесар, както и Солун с околностите му, но при преврата през 1183 г. бил убит от хората на Андроник (Longnon, 1978: 227). Ето защо мисълта да възстанови земите и влиянието на фамилията си в Източната империя, не била никак чужда на Бонифас и затова смятам, че още през зимата на 1201 – 1202 г. идеята за отклонението на похода към Константинопол била вече узряла в него.

След престоя си в двора на Филип Швабски Бонифас също заминал за Рим на среща с папата (Uspensky, 2005: 130 – 131). Позицията на Светия престол останала непроменена. Инокентий III категорично забранил да се нападат християни и да се отклонява експедицията от първоначалната цел – Египет. Маркизът се завърнал в Монфера, за да се приготви за похода. През лятото на същата година той пристигнал във Венеция и поел командването на кръстоносната армия, получавайки клетва от по-изявените участници. Междувременно младият Алексей се обърнал и към тях със същите предложения. Присъствието му в Италия не било тайна за дожа и с голяма доза увереност може да се предположи, че още тогава Бонифас разговарял с Енрико Дандоло за отклонение към Константинопол, въпреки разпорежданията на папата¹⁰⁾. Дали дождът се съгласил веднага, или решението му било взето по-късно, съобразно новите обстоятелствата, е трудно да се каже. Липсата на предвидените в договора финансови средства у кръстоносците обаче подсилили възможностите на венецианците да ги манипулират. Опитният в политическите

дела и дипломатическата игра Дандоло съзрял в това шанс да използва рицарите за интересите на републиката. Затова и предложил отсрочка в плащането на поклонниците, ако се съгласят да атакуват Зара.

Макар и с известни скрупули, повечето кръстоносци приели предложението на дожа да нападнат адриатическия град (Contemporary..., 2008: 295). Скоро след като го обсадили (ноември 1202), при тях пристигнало писмо от папата, който забранил атаката му, плашейки ги с екскомуникация. Кръстоносците не се съобразили и го превзели (Choniates, 1984: 296; Contemporary..., 2008: 39 – 40; Bragadin, 1955: 72). В резултат на последвалите молби от страна на поклонниците Инокентий III опростил неподчинението на кръстоносците, но не и на венецианците, които били отлъчени. Какво било поведението на водача на похода? Няма как да не направи впечатление фактът, че Бонифас не пътувал с основните сили и отсъствал от нападението над Зара. Маркизът пристигнал в града след завладяването му и по този начин се спасил от всеобщата анатема (Villehardouin, 2000: § 91; Longnon, 1978: 229)¹¹. Нарочен ход от негова страна или случайност? По-скоро първото. Каквито и да били намеренията му в началото, то действията му от есента и зимата на 1202 – 1203 г. ясно показват решението на Бонифас да се насочи към Константинопол. За да използва флота на републиката, водачът на похода задържал папското писмо, информиращо, че венецианците все още са отлъчени. По-късно маркизът се оправдал пред папата, че така успял да запази армията и флота цели и готови за кръстоносния поход (Contemporary..., 2008: 55 – 59). Скоро след Бонифас в Зара пристигнали пратениците на Филип и Алексей и действителните намерения на маркиза станали ясни (Contemporary..., 2008: 216, 233, 295 – 296; Gunther, 1997: 82 – 83; Richard, 2005: 266 – 267).

От името на германския крал и младия принц посланиците поискали (вече официално) от венецианците и кръстоносците да отклонят похода към византийската столица. За да ги убедят, дали щедри обещания за финансова и военна подкрепа на експедицията и даже за духовно подчинение на Константинополската патриаршия на римския папа (Choniates, 1984: 296; Clari, 2007: § XXXII; Gagova, 2008: 92)¹². Задкулилната игра се разкрива и от факта, че конкретните гаранции за венецианците били *потвърдени* (т.е. имало предварителни разговори с тях) с тайно писмо, дадено на дожа – 10 000 сребърни марки и обезщетение за всички загуби, понесени от венецианските търговци през последните тридесет години (Uspensky, 2005:138).

Тук е и мястото на важния въпрос, който вече повече десетилетия занимава учените – коя била основната причина за отклонението на похода? Събитията показват, че не една, а комбинация от няколко причини тласнали похода в различна посока от първоначално предвидената.

За желанието на Венеция да отклони похода, вече е изписано и изговорено много, така че тук венецианските мотиви ще бъдат само обобщени (Uspensky,

2005: 112 – 126; Richard, 2005: 267; Madden, 2012: 118 – 119)¹³. Дори само заради договорените пари и обезщетенията, Републиката на св. Марко имала интерес да го направи. Освен това дождът се притеснявал от подобрените позиции на Генуа във Византия, чието влияние заплашвало споразумението между Венеция и империята (1198), което и без това не било стриктно спазвано от василевса (Madden, 2003: 116). Търговските интереси на републиката в Египет също щели да пострадат, ако пилигримите атакуват пристанищата му. Заради всичко това присъствието на дожа и кръстоносците в Константинопол било наложително (Madden, 2003: 63 – 65)¹⁴.

Желанието на рицарите да разграбят Константинопол, също отдавна било известно. Още при първите кръстоносни походи, когато водачите им видели с очите си богатствата на византийската столица, у тях се родила такава мисъл. Думите на Раул от Каен, че заради богатствата на Константинопол Боомонд (водачът на норманите от Първия поход) „отдавна багреше с кръвта си морето и сушата“, са добра илюстрация на желанията им (Gagova, 2004: 29). Идеята не била чужда и на Луи VII и Конрад III, лидери на втория поход. При третата експедиция Фридрих I едва не се поддал на изкушението да атакува ромейската столица. За това ясно свидетелство дава и Ансберт, който привежда като доказателство и писмото на германския владетел до сина му, в което се посочвали необходимите военни приготовления за превземането на столицата (Gagova, 2004: 83; Rakova, 2007: 52; Koucheva, 2004: 112 – 113, 125 и сл.).

През есента на 1202 г. Бонифас вече взел решение за отклонение на експедицията. Главната причина за това било желанието да възстанови земите и престижа на семейството си във Византия. Робер дьо Клари пък твърди, че маркизът поел към Константинопол от желание за мъст заради опита за убийството на брат му Конрад от страна на василевса (Clari, 2007: § XXXIII). Изпълнението на васалния му дълг към Филип Швабски също оказало влияние. Всички тези мотиви обясняват активността на маркиза. Информацията в изворите ни дава възможност да заключим обаче, че в Зара никой от заинтересованите все още не говорел за завладяване и унищожаване на империята, а само за насочване на кръстоносците към столицата ѝ. Това щяло да постави държавата в такава зависимост (бъдещият ѝ владетел трябва да изпълнява обещания), че всеки от участващите в похода да получи своето и да защити интересите си.

Желанията и стремежите на трите заинтересовани страни били ясни и са извън всякакво съмнение, но има и още един „играч“, чиято роля за случилото се обикновено се омаловажава. Колкото и цинично да звучи, не може да се отрече, че самите ромеи „вкарвали вълка в кошарата“. Узурпацията на трона и желанието за реванш в семейството на Ангелите представлява онази решителна причина, която провокирала последвалите събития. Младият Алексий (с баща си и сестра си) поканил кръстоносци и венецианци в Константинопол.

Именно той поискал походът да се отклони, и дал неизпълними обещания, знаейки какъв голям риск поема, ако не успее да осъществи ангажиментите си към тях. По този начин Ангелите предоставили легитимно оправдание на венецианци и кръстоносци за действията им, довели до унищожението на Византия и хвърлянето на срамно петно върху кръстоносното движение.

През пролетта на 1203 г. самият Алексей се присъединил към кръстоносците и с тяхна помощ бил признат за император от населението на Драч. Съвсем естествено маркизът го взел под опеката си. Когато основните сили на поклонниците пристигнали на о-в Корфу, водачите им, в присъствието на принца, се събрали на съвет. На него те оповестили плана, изготвен порано от Дандоло и Бонифас, за насочването на флота към Константинопол. Мнозина кръстоносци обаче се възпротивили на тези планове, а някои го сторили още в Зара, когато започнали преговорите. Силното негодувание сред част от пилигримите накарало Бонифас и лидерите им да молят със сълзи на очи сподвижниците си да не се разделят и първо да се отправят към византийската столица и след това към Египет (Clari, 2007: § XXXII, XXXIII; Choniates, 1984: 296; Contemporary..., 2008: 187, 216; Richard, 2005: 267 – 268; Gagova, 2008: 92). Реакцията на маркиза, засвидетелствана в изворите, за пореден път демонстрирала огромното му желание да насочи корабите към Константинопол.

Информиран за случващото се и опасявайки се от намеренията на Алексей и водачите, папата отново забранил да се нападат християнски земи, в частност Константинопол. От поредното му писмо до кръстоносците личи и продължаващото му неодобрение за действията най-вече на венецианците (Contemporary..., 2008: 59 – 64).

В края на юни пилигримите се установили при Скутари (Юскюдар) на азиатския бряг срещу столицата (Choniates, 1984: 297). Започнали преговори, в които пратеникът на василевса се обърнал към Бонифас, в качеството му на водач на похода (Villehardouin, 2000: § 141). След нежеланието на Алексей III да признае правата на племенника си върху престола и да освободи брат си, кръстоносците превзели Галата и малко по-късно шурмували града. Бонифас предвождал един от трите отряда, които атакували стените (Villehardouin, 2000: § 170 – 172; Contemporary..., 2008: 217, 183, 191 – 196)¹⁵. Обезверен, Алексей III избягал от столицата. Исак II Ангел бил възстановен на престола, а синът му – обявен за съвладетел като Алексей IV (Choniates, 1984: 299; Clari, 2007: § LI – LVI).

Кръстоносците свършили своята работа и било ред на Ангелите да изпълнят поетите ангажименти. Още преди коронацията на Алексей IV обаче Исак изразил съмнение, че обещанията могат да се реализират заради празната хазна¹⁶ и яростната съпротива на духовенството, което не искало да се подчини на Рим. За начало младият василевс успял да изплати 100 000

марки, но не разполагал с повече средства за останалото (Clari, 2007: § LVI; Villehardouin, 2000: § 193).

Липсата на пари и несигурното му положение сред поданиците (чичо му се установил в Адрианопол) накарали Алексей IV отново да потърси подкрепа сред рицарите. Той помолил Бонифас да го придружи лично като негов верен пълководец в една кампания за установяване на власт и събиране на средства. Щом разбрали, че Алексей няма да плати достатъчно, повечето кръстоносци напуснали армията, но маркизът останал, след като получил известно количество злато. Походът продължил около три месеца и през ноември Бонифас и василевсът, които превзели 20 града и 40 крепости в Тракия, се върнали обратно в столицата (Choniates, 1984: 304; Clari, 2007: § LVII; Villehardouin, 2000: § 208 – 209). Вероятно през тази есен освен златото маркизът получил обещание от Алексей IV да му предостави остров Крит като лично владение.

Въпреки кампанията младият василевс не успял да събере нужните средства, и това охладило отношенията му с кръстоносците и венецианците. През тези месеци Бонифас се очертал като най-последователния помощник и близък човек на императора и едновременно с това посредник между него и дожа. От лидерите на войската маркизът най-често посещавал младия василевс и му предавал думите и желанията на поклонниците. Поведението на Бонифас не било случайно. То било продиктувано както от поетите ангажменти към сеньора му Филип Швабски, женен за сестрата на Алексей, така и заради лични облаги. Златото, което получил по време на кампанията в Източна Тракия, било едва началото. Обещанието за остров Крит показало не само липсата на пари у Алексей, но и желанието на маркиза да се сдобие със земи в империята и да повтори пътя на брат си Рение, който стигнал до кесарска титла и поземлено владение в Солунско.

В края на есента напрежението между столичното население и пилигримите, подклаждано от постоянните сблъсъци между тях, нараснало още повече. Стигнало се до среща (в края на ноември 1203 г.) между василевса и дожа, на която Дандоло нарекъл императора „противно момченце“ и го заплашил с разправа (Clari, 2007: § LIX; Gagova, 2004: 134)¹⁷). От своя страна, ромеите направили неуспешен опит да подпалят венецианския флот. На 7 януари нова тяхна атака била отблъсната от маркиза (Contemporary..., 2008: p. 219).

В края на януари 1204 г. се случило логичното – разбунтувалото се столично население издигнало нов император – Никола Канавос. Принуден от обстоятелствата, Алексей IV се обърнал отново към Бонифас и кръстоносците с призив да разгромят бунтовниците и да ликвидират узурпатора, но още преди латините да действат, се появил нов претендент за престола – Алексей Мурзуфул (Choniates, 1984: 308). Той оглавил недоволните и се разправил както с Канавос, така и със самия василевс. Мурзуфул извършил преврат и заел трона под името Алексей V. Исак II Ангел и Алексей IV загубили властта и живота си.

Узурпацията и смъртта на двамата василевси катализирали желанията на кръстоносците и променили първоначалните им планове. Идеите им за сдобиване с пари и различни привилегии от императора били изоставени. Искането на дожа да получи от Алексей V 90 000 среб. марки (Choniates, 1984: 312; Brand, 1968: 252, 380), и последващият отказ послужили по-скоро като предтекст да се обяви пред поклонниците новата цел на експедицията – завладяването на Константинопол.

Договорът от март 1204 г. (Carile, 1965: 125 – 305; Clari, 2007: § LXVIII; Gagova, 2004: 118, 158; Van Tricht, 2011: 41 – 46), сключен един месец преди падането на столицата, съвсем ясно показва, че кръстоносците и венецианците желяели вече не само плячкосването на богатия град, а нещо много повече – унищожението на империята. Споразумението предвиждало както разделянето на византийските земи между участниците в похода (бъдещия император, Венеция и останалите кръстоносци), така и избора на нов владетел, който да застане начело на империята¹⁸). Думите на един от хронистите на похода „Какво ще правим във Вавилон или в Александрия, ако нямаме продоволствия?“ (Richard, 2005: 269) звучат само като оправдание за превземането на града. Вече било ясно, че огромната част от кръстоносците, Бонифас в частност, нямали нито намерение, нито желание да продължат похода си към Светите земи.

Месец след подписването на прословутия договор общата атака на кръстоносци и венецианци довела до превземането на града. Бонифас не изгубил време, насочил се към императорските палати и се настанил в красивия дворец Буколеон, намиращ се до морския бряг. Освен него приближените му заели и патриаршеския комплекс (Clari, 2007: § LXXX; Villehardouin, 2000: § 249). Маркизът недвусмислено демонстрирал намерението си да играе първостепенна роля в последвалите събития и да стане владетел на новата държава. Освен това било съвсем естествено водачът на похода да има и най-голяма претенция за короната. И ако дотогава някой се съмнявал в това, то желанието му още преди избора на император да се ожени за вдовицата на Исак II (Gagova, 2008: 95; A History, 1969: 189; Serban, 2007: 41 – 42) и по този начин да легитимира бъдещата си власт в очите на новите си поданици, не оставили никакво съмнение в намеренията му. Действията на столичното население само увеличили стремежа на Бонифас към короната и увереността му, че ще я получи. Както свидетелства Робер дьо Клари, ромеите били убедени, че новият владетел ще бъде Бонифас. Те смятали маркиза за най-изявен сред латинците и били сигурни, че ще бъде новият император, владетел на покореения град. Изобразявали кръстове с пръстите си и скандирали, „*Aios basileos marchio*“¹⁹). Авторът на *Devastatio Constantinopolitana* пък добавя: „На следващия ден (13 април) всички гърци паднаха в краката на маркиза и се предадоха с цялото си имущество в неговите ръце“ (Contemporary, 2008: 221). Робер дьо

Клари продължава, че желанието на Бонифас било толкова голямо, че той искал „веднага да стане император“, даже „и насила“. Когато водачите на похода се събрали в Буколеон, за да определят електорите, маркизът направил всичко възможно неговите хора да бъдат избрани, но още тогава французите не се съгласили (Clari, 2007: § XCIII, XCIV)²⁰.

Събитията обаче не се развили според надеждите и очакванията на маркиза. Дванадесетте електори (шестима венецианци и шестима кръстоносци) (Villehardouin, 2000: § 256 – 257; Contemporary, 2008: 221; Van Tricht, 2011: 46 – 47; Serban, 2009: 47 – 49; Madden, 2004: 45) дали своето предпочитание за другия основен претендент – графа на Ено и Фландрия Бодуен²¹). Начинът за избор на владетел предполагал главна роля в гласуването за венецианците, тъй като представителите на кръстоносците били раздвоени между двамата си претенденти. С подкрепата на френските електори венецианците дали предимство на Бодуен. Защо Дандоло не избрал Бонифас, както се очаквало? От лятото на 1202 г. между тях двамата се установило съвсем явно партньорство. Дожът и маркизът направили всичко възможно походът да се насочи към Константинопол, като на моменти явното им съдружие прераснало и в тайно подпомагане (случаят със скритото папско писмо). Едно от най-ранните обяснения за действията на Дандоло ни дава Хониат – съвременник на събитията. Първо, той излага геостратегическия мотив за избора. Дожът предпочитал императорът да е от страна, далеч от Венеция. Бодуен идвал от Северна Франция (графство Фландрия), а границите на Франция и Венеция били толкова отдалечени една от друга, колкото Венеция била отдалечена от Византия, пише Хониат. Владенията на Бонифас се намирали в Ломбардия, която била твърде близо до венецианските територии. Второ, Бодуен уважавал много Дандоло и се отнасял към него като към баща. Трето, тридесет и две годишният фландърски граф бил твърде неопитен в държавните дела, докато Бонифас притежавал значително по-голям опит, решимост и амбиция, а Дандоло държал империята да бъде управлявана от някой по-лесно податлив на манипулация от страна на венецианците (Van Tricht, 2011: 47; Queller & Madden, 1999: 150)²².

Причините, изтъкнати от Хониат, звучат логично. Като допълнение към тях може да се прибави и фактът, че Бодуен не бил обвързан фамилно с Византийската империя, за разлика от маркиза. Струва си да помислим обаче и над още един вариант. Основният конкурент на Венеция за морско и търговско превъзходство в Средиземноморието била Генуа. Добрите ѝ отношения с Бонифас били известни на всички и дожът с право се страхувал от разклащане на венецианските позиции в Латинската империя при владетел, доказал добрите си контакти с Лигурийската република. Всички тези причини накарали Дандоло да предпочете Бодуен пред маркиза. Някои учени предполагат, че сътрудничеството между Генуа и Бонифас било следствие от венецианския

вот при избора на владетел, а не причина за него (Serban, 2009: 44 – 45). Повнимателният преглед на фактите обаче показва, че много преди гласуването за император Бонифас имал тесни връзки с Генуа. Голяма част от търговията на владенията му минавала през пристанищата на Лигурийската република. Нещо повече, фамилията Монфера поддържала не само икономически, но и често пъти съюзни отношения с Генуа (Fotheringham, 1915: 23 – 24). Брат му Конрад бил многократно подпомаган във военен и в политически план от Генуа в борбата му за йерусалимската корона. Самият Бонифас воювал рамо до рамо с генуезците в Сицилия през 90-те години на XII век. Сражавал се и срещу маркиза на Инчиза, когато последният пленил генуезките пратеници до Франция и Англия. Абсурдно е да мислим, че дожът не е знаел за тясното сътрудничество между Бонифас и Лигурийската република. Затова смятам, че Дандоло, вземайки под внимание гореизложените факти, се опасявал, че добрите отношения на маркиза с Генуа могат да се прехвърлят и в Латинската империя, което би накърнило интересите на Венеция.

Така през май 1204 г. Бонифас окончателно се сбогувал с желанието си да получи императорската корона. Дожът и някои от кръстоносните водачи с основание предположили, че обиден, маркизът може да се оттегли от Константинопол с хората си и така да отслаби поклонническата армия. Такова развитие би се отразило негативно на всички, тъй като тепърва им предстояло да завладяват земите на вече бившата Византийска империя. За да избегнат очертаващото се разделение, на Бонифас били предложени земи в Мала Азия²³).

След изборите маркизът се оженил за бившата императрица Маргарита/Мария, вдовица на Исак II Ангел, а след коронацията поискал да замени обещаните му територии в Мала Азия за Солун и околните му земи. Според Вилардуен Бодуен се съгласил на размяната и доволен, Бонифас положил хомагиум пред императора (Villehardouin, 2000: § 262 – 266). Не след дълго обаче между двамата избухнал конфликт. Бодуен напуснал Константинопол, отправяйки се на запад с цел да установи властта си в Тракия и да победи Алексей V Мурзуфул. Бонифас го настигнал при Мосинопол и призовал императора да не навлиза в неговите земи, още повече че жителите им потвърдили, че ще приемат маркиза доброволно за свой сеньор (Villehardouin, 2000: § 274 – 276; Gagova, 2004: 131). Хониат също предава, че разрывът между двамата се случил, докато императорът лагерувал при Мосинопол. Тогава маркизът бил уведомен, че Бодуен няма никога намерение да се откаже от Солун, както се съгласил по-рано, и затова бързал да влезе пръв в града. Дълго време Бонифас стоял като ударен от гръм. В яростта и отчаянието си той нарекъл императора „по-лъжлив/измамник от гърците, перфиден по природа (извратен по нрав) и по-неверен и извратлив като черупка или зар“ (Choniates, 1984: 329; Gagova, 2004: 140). Робер дьо Клари разказва, че след като Бодуен се отправил към Солун, Бонифас го настигнал на един ден път от града и разгневен му предал

да не влиза „в неговата земя Солун, която му бяха дали...“, иначе нямало да признае властта му. Бароните посъветвали императора да отхвърли искането, което накарало Бонифас да се върне и отнеме от него Димотика (Clari, 2007: § XCIX, С; Madden, 2004: 47).

Макар да се различават малко относно мястото на конфликта, и тримата автори посочват, че ябълка на раздора били земите на бъдещото Солунско кралство. След Димотика маркизът обсадил Адрианопол, където бил разположен императорски гарнизон. За да спечели подкрепата на местното население, Бонифас започнал опасна игра. Той използвал съпругата си и сина ѝ Мануил (от Исак II Ангел), които пътували с него, за да установи по-лесно властта си в региона. Заклел се в Господ, че се отказва от сключените по-рано договори и споразумения с другите кръстоносци и преминава на страната на ромеите (Choniates, 1984: 329; Clari, 2007: § CI; Gagova, 2004: 140; A History, 1969: 190; Madden, 2004: 48).

Командващият гарнизона в Адрианопол (Йосташ дьо Салъбрюик) успял да изпрати хора в столицата и да извести дожа и Вилардуен (маршал на империята) за поведението на маркиза. Дандоло и бароните побързали да потушат възникналия конфликт, и веднага проводили пратеници при Бонифас. Лично Вилардуен говорил с маркиза и успял да го убеди да изостави обсадата и да се завърне в Константинопол (Choniates, 1984: 329; Villehardouin, 2000: § 281 – 286).

Последвалите събития ясно показват, че Бонифас все пак се страхувал от реакцията на Бодуен и от това да не се изправи срещу всички свои бивши съюзници. Тогава направил най-логичното – повел тайни преговори с венецианците. Бонифас говорил с хората на дожа отделно от маршала и сключил договор с тях. Той им отстъпил Крит срещу сума от 1000 марки и подкрепа от страна на Венеция (Tafel & Thomas, 1856: 513 – 515). Двете страни се задължили взаимно да си помагат в границите на новата империя, а някои учени дори смятат, че маркизът станал васал на републиката (Carile, 1965: 147 – 149, 168). Това твърдение е отхвърлено от други (Madden, 2004: 50). Всъщност не е сигурно кой бил инициатор за тази среща. Очевидно е, че пратениците били предварително инструктирани от дожа, който предвидил подобен ход на събитията. И ако плащането на 1000 марки не било кой знае какъв ангажимент, то заявката за защита на маркиза представлява сериозно задължение, поето от републиката.

Бонифас обаче не разчитал само на венецианците. Той изпратил писмо и до папата, в което поставил себе си и земите си в услуга на Светия престол. С това си действие маркизът се надявал, че ще получи подкрепа и от Рим (Contemporary, 2008: 160 – 161; Longnon, 1978: 231).

Междувременно Бодуен стигнал до Солун, а населението на града го посрещнало извън градските порти като владетел. Страхувайки се да не се пов-

торят събитията от Константинопол, солунчани отправили молба към императора да не влиза с войските си в града, и поискали да ги управлява според нравите и обичаите от времето на василевсите. Бодуен приел и установил мирно властта си в града (Hendrickx, 1978: 19 – 20). Скоро получил информация за превземането на Димотика и разгневен от действията на маркиза, се отправил към Адрианопол. До военен сблъсък не се стигнало, защото пратениците на дожа и Вилардуен срещнали войската на Бодуен и императорът се насочил към Константинопол (Choniates, 1984: 329; Villehardouin, 2000: § 280, 289, 292 – 295; Clari, 2007: § XCIX, CII)²⁴.

В столицата конфликтът между двамата бил потушен и те се споразумели. Бонифас върнал Димотика и получил обратно Солун. Помирението, постигнато с дейното участие на Дандоло и бароните, налага два извода. Дожът и кръстоносните лидери поставили на първо място сигурността на новата империя. Конфликтът между нейния владетел и най-влиятелния му васал и произтичащото от него разединение в кръстоносната войска представлявали пряка заплаха за нея. Затова трябвало възможно най-бързо да го потушат и били готови да си затворят очите за действията на маркиза, който се отказал от споразуменията с другите латини и се сблизил с ромеите. Второ, бароните, в качеството си на бъдещи феодали в империята, по-лесно възприели позицията, която ограничавала властта на императора и благоприятствала една по-голяма автономия за неговия васал.

След помирението маркизът се отправил към земите си и се настанил без съпротива в тях като техен владетел, посрещнат топло от новите си поданици. Скоро след идването в столицата си обаче маркизът конфискувал жилища и пари от по-богатите солунчани и ги разпределил между рицарите си. Тези му действия били придружени с насилие, което провокирало Хониат да го обвини в лицемерие и да го нарече „невестулка и двуличник, който не успял дълго да се скрие зад думите си“ (Choniates, 1984: 329 – 330; Gagova, 2004: 140).

След като утвърдил властта си в Солун, Бонифас оставил гарнизон и съпругата си в града и започнал военна кампания с цел да завладее отредените му територии. Първоначално се насочил на изток към Сяр, после на запад към Бер (Вероя) и накрая поел на юг към Тесалия. В похода си той приложил същите прийоми, които използвал по-рано в Тракия. Маркизът бил придружен от византийски аристократи и Мануил, сина на съпругата си, с помощта на които ромейското население признавало властта му и предавало градовете и крепостите си без бой²⁵). Възмутен от поведението на сънародниците си, Хониат пише, че „македонците, тесалийците и жителите на Елада приели радушно маркиза“ (Choniates, 1984: 330).

Тази политика помогнала на солунския владетел да завладее цяла Тесалия без съпротива. Той обаче не спрял дотук, а продължил още на юг. От местните ромейски благородници единствено Лъв Сгурос/Сгур²⁶) решил да

се съпротивлява. Неговите хора завардили прохода Термопили, но опитът им да повторят подвига на спартанците на Леонидас, завършил с провал. При вида на кръстоносната армия те изоставили позициите си и се оттеглили към Коринт. Това развързало ръцете на Бонифас и той влязъл без съпротива в Тива и Атина, посрещнат, както пише Хониат, „все едно се завръщал вкъщи след дълго отсъствие“. След това сложил ръка и на остров Евбея (Choniates, 1984: 330 – 335; Villehardouin, 2000: § 301)²⁷⁾.

Кампанията на солунския владетел продължила и през летните месеци, когато маркизът преминал Коринтския провлак, защитаван от Сгурос, и се впуснал да завладява Пелопонес. Сгурос оказал съпротива, като този път се затворил в Акрокоринт. Бонифас издигнал крепост срещу Акрокоринт и оставил Жак д'Авен да обсажда града, а самият той се насочил към Навплион (Нафплио). Именно там племенникът на маршала Жофроа дьо Вилардуен (със същото име) и Гийом дьо Шамплит измолили позволение от маркиза да завладеят Пелопонес. Той им разрешил и те започнали похода си на полуострова (Choniates, 1984: 335; Villehardouin, 2000: § 324 – 328, 331).

Междувременно бившият василевс Алексей III попаднал в ръцете на маркиза. Бонифас изпратил пурпурните ботуши и императорското му облекло на Бодуен в знак на добра воля²⁸⁾.

Докато лагерувал при Навплион, солунският владетел получил лоши вести. През април 1205 г. цар Калоян разбил латинските войски край Адрианопол (Одрин) и скоро след това предприел офанзива, която засегнала североизточните земи на маркиза²⁹⁾. Освен това в Солун избухнал бунт, от който се възползвал Чъзмен (Ецуйсмен), човек на Калоян³⁰⁾. Той завладел външния град и принудил съпругата на Бонифас и гарнизонът да се укрепят в местния акропол. Маркизът изоставил веднага позициите си в Южна Гърция и се отправил на север към столицата си. Там обаче местните барони се справили сами с опасността (Choniates, 1984: 339; Bozhilov, 1994: 52; Dancheva-Vasileva, A, 1985: 70). Бонифас пък наказал част от жителите на град, заради бунта, прибегвайки отново до конфискация на имущество и до убийства, включително и на духовници. След това се отправил към Сяр, но бил разбит от българите и се върнал в Солун. Калоян се възползвал от победата и подчинил част от земите на маркиза, стигайки чак до Бер (Villehardouin, 2000: § 398; Gagova, 2004: 122).

През следващите месеци (от януари 1206 г.) българският цар насочил основните си сили срещу латинците от Константинопол. Това позволило на солунския владетел да се заеме с организацията на новите си земи. Бонифас поставил началото на кръстоносна държава, изградена според типичните за родината му сеньориално-васални връзки, но запазил и някои от византийските традиции в устройството и управлението ѝ (Hendrickx, 2009: 248 – 262)³¹⁾. Въпросът за нейния статут в тези начални години продължава да стои отворен.

Някои изследователи приемат, че Бонифас получил титлата крал (Longnon, 1978: 230 – 231). Други (Ферјанчић, 1964: 101 – 115; Setton, 1976: 21) смятат, че владенията на Бонифас добили статут на кралство две години след смъртта на маркиза, когато синът му Димитър/Димитрий официално бил коронясан от латинския император Анри за крал – акт, потвърден по-късно и от папата.

Бил ли е Бонифас крал? Робер дьо Клари го нарича и маркиз, и крал, а владенията му – кралство. Но той определя с този статут и земите на останалите лидери на кръстоносците: на граф Юг дьо Сен Пол, на Пиер дьо Брашио, на граф Луи дьо Блоа, териториите на Анри (брат на императора) нарича „кралство Едремит/Андремит“ (le royaume d’Andremite) (Clari, 2007: § CX, CXI). Същите владения Вилардуен назовава дукства (Villehardouin, 2000: § 304) и само веднъж, по време на преговорите между Бонифас и императора, споменава Солун като кралство (Villehardouin, 2000: § 264). По въпросите, свързани с управленската терминология и статута на владенията, по-голямо доверие заслужава Вилардуен. В качеството си на маршал на империята той е много по-наясно от Клари със статута на тези земи и с титлата на техния господар. Ако Бонифас е коронясан за крал (никъде в изворите няма подобна информация) или е получил признание за тази титла от своя сеньор (Бодуен), няма начин Вилардуен да не е знаел за това. Също звучи невъзможно маршалът, който бил васал на Бонифас и получил от него Мосинопол, да продължи да употребява за своя сеньор само титлата маркиз, ако господарят му е крал. Анри дьо Валансиен – друг близък до събитията автор, също нарича Бонифас маркиз, а наследника му в Солун Димитър/Димитрий – „сина на маркиза“ и „детето на маркиза“ (Valenciennes, 2009: § 560, 562, 576).

По-достоверен източник за титлата на владетеля от хрониките са официалните документи на императорската канцелария и папските писма, в които Бонифас продължава да присъства с титлата си на маркиз, макар и наречен господар на Солун (Ферјанчић, 1964: 107 – 8). В свое писмо до папата, съставено през есента на 1204 г., самият той се титулува *marchio Montisferrati, Deigratia regni Thessalonicensis et Crete dominus*³²⁾ (маркиз на Монфера и господар по Божията милост/воля на кралство Солун и Крит). В отговора си, писан през следващата година, Инокентий III се обръща към него „към благородника маркиза на Монфера“. Интерес представлява и печатът на солунския владетел, на който Бонифас сам се титулува маркиз, а не крал (Schlumberger, 1886: 3 – 5). Най-ясно промяната в титулатурата личи в кореспонденцията със Светия престол. В нея Бонифас е споменаван само като маркиз. В писмата след януари 1209 г., когато синът му Димитрий е коронясан от император Анри за крал, владетелят на Солун и държавата му неизменно са наричани крал и кралство.

Гореизложените факти подкрепят тезата, че през първите пет години статутът на солунското владение е най-малкото неясен. Едва след януари

1209 г. може със сигурност да се определи като кралство, а владетелят му да се нарече крал.

Във външнополитически план усилията на маркиза били насочени към възвръщането на завладените от Калоян земи и търсене на съюзници срещу българския цар. През есента на 1206 г. при повторния си опит да завладее Сяр, Бонифас успял. Укрепил го и възстановил крепостните стени на Драма. По същото време подготвил династичен брак между дъщеря си Агнес/Анъес и регента на империята Анри, който на 20 август 1206 г. бил коронясан за император (след смъртта на Бодуен). В началото на февруари 1207 г. двамата се бракосъчетали в църквата „Св. София“ (Villehardouin, 2000: § 450, 457 – 458; Clari, 2007: § CXV). Добрите отношения (вече и роднински) между Бонифас и Анри били затвърдени през август същата година на среща край Кипсела. В центъра на разговорите между тях обаче не били семейните въпроси (императрицата била бременна), а споразумението за предстоящите общи действия срещу най-големия им противник на Балканите – България. Макар и късно, Бонифас оценил този факт. И ако се вярва на Вилардуен, той първи сред кръстоносците предложил общи действия срещу цар Калоян (Villehardouin, 2000: § 276). Загубата на кръстоносната войска при Адрианопол и влизането на Чъзмен в Солун напълно го убедили, че България е най-голямата заплаха както за Константинопол, така и за собствените му владения. Този факт допълнително спомогнал за сближението между Бонифас и Анри. Маркизът положил васална клетва пред новия император за балканските си владения и в същото време отдал Мосинопол на маршала Жофроа дьо Вилардуен. Уговорили се да се съберат в края на октомври при Адрианопол (Одрин) за военна кампания срещу цар Калоян (Villehardouin, 2000: § 495 – 497).

Действията на маркиза в тези две години били от изключителна важност за първоначалното укрепване на латинската власт на Балканите. Комбинацията от сила, дипломатическа активност (споразумение с Венеция и добре обмисления брак с бившата императрица) и слабата съпротива на местните аристократи (произтичаща и от връзката на Бонифас с императрицата) довела до бързото завладяване на основната част от балканските владения на Византия. Маркизът не просто подчинил тези територии, а поставил началото на устройството им (използвайки и местните традиции) и разпределил част от тях между кръстоносците. По този начин изградил истинска феодална структура, в която се оказал сеньор на голяма част от латинските барони. Първоначалният му спор с Бодуен за Солун се оказал симптоматичен за отношенията на солунския владетел с императора. Въпреки че конфликтът бил потушен и разногласията с Константинопол изгладени, само няколко месеца след смъртта на маркиза избухнал нов, още по-сериозен конфликт между регентите на малолетния Димитрий и новия император Анри. Единствено далновидността на последния и решителните му действия сложили край на раздора.

След срещата в Кипсела Бонифас се върнал в Мосинопол. Организирай поход на север от града, но попаднал в засада, устроена от местните българи. Разбит, изоставен от повечето си войници, той бил убит, а главата му отсечена и изпратена на цар Калоян. Хониат твърди, че българските войски нападнали Мосинопол и околността му, а маркизът се насочил срещу тях. По време на сражението бил убит от стрела. Според арагонската версия на Морейската хроника Бонифас загинал край Солун, но тя е писана доста по-късно и авторът ѝ смесва това събитие с превземането на града от хората на Калоян. По-достоверни източници остават Вилардуен, Хониат и Клари (Gagova, 2004: 124 – 125; Longnon, 1978: 234)³³). Смъртта на маркиза послужила като сигнал за българския владетел. Решен да се възползва от предоставената му възможност, той се насочил към Солун, който бил обсаден от войските му. Кой знае, може би само неочакваната смърт на царя попречила на българите за втори път да сложат ръка на важния град (този път и на цитаделата). Това обаче не се случило. Оттеглянето на българските войски и започналата борба за престола в Търново дали глътка въздух на латините. Бонифас бил наследен от малолетния си син Димитрий (с регенти), който две години по-късно бил коронясан за крал на Солун от император Анри.

Описван от съвременниците си като храбър рицар и опитен воин, но и като обигран и безскрупулен политик с голяма амбиция, Бонифас изиграл една от основните роли за отклонението на Четвъртия кръстоносен поход към Константинопол. Той направил всичко по силите си, за да се сдобие със земите и влиянието, които имали братята му във Византия. Развоят на събитията му позволил да помечтае за кратко дори за императорската корона. Макар да не я спечелил, той изпълнил и даже надминал първоначалните си планове. Не само че се сдобил със Солун, но и станал господар на кръстоносна държава със значителни територии. Много от изявените участници в похода го признали за свой сеньор и положили хомагиум пред него. В крайна сметка обаче, Бонифас последвал съдбата на братята си. Неговата амбиция го отвела на Изток, където намерил земи, власт и слава, но и смъртта си. Солунският владетел късно оценил силите и възможностите на българите и затова заплатил с живота си.

БЕЛЕЖКИ

1. Булата на Инокентий III (1198 – 1216), с която папата призовал християните да вземат кръста, била издадена през 1198 г., но същинското проповядване на похода започнало малко по-късно.
2. Развоят на преговорите е добре известен, предаден ни подробно от Жофроя дьо Вилардуен, сам участник в тях. Събитията са отразени и в папската

кореспонденция (The registers of Innocent III), част от която е издадена в Contemporary Sources for the Fourth Crusade. Revised edition by A. Andrea with contributions by B. Whalen. Leiden-Boston, 2008. Рицарите не успели да се договорят с Генуа и Пиза, които им отказали с аргумента, че нямат достатъчно кораби. Всъщност те се намирали в състояние на война и не могли да отделят морски съдове за експедицията. В опит да ги помири, за да участват в кръстоносното начинание, папата изпратил посланици в Генуа и Пиза, но те не постигнали успех. Bragadin, M.-A. Histoire des républiques maritimes italiennes: Venise, Amalfi, Pise, Gênes. Trad. de l'Ital. par R. Juffe, R. Jouan. Paris, 1955, p. 68 – 69, 71.

3. Анонимният автор на *Devastatio Constantinopolitana* също е добре информиран. Изворът е публикуван и преведен в Contemporary Sources for the Fourth Crusade.
4. За членовете на фамилията Монфера и влиянието им вж. по-подробно Queller, D., Madden, T. (1999). *The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople*. Philadelphia, 25 – 30.
5. Той воювал на страната на Хоенщауфените в Северна Италия и Сицилия.
6. Преди срещата в Соасон маркизът посетил френския крал и обсъдил с него плана на кръстоносците.
7. Contemporary Sources for the Fourth Crusade, p. 32 – 33.
8. За да получи подкрепа от папата срещу узурпатора в Константинопол, младият Алексий обещал да сложи край на схизмата и да признае върховенството на Рим в духовно отношение.
9. Contemporary Sources for the Fourth Crusade, p. 33 – 36, *Reg. 5:121 (122)* 16 November 1202. В писмото си от 16 ноември 1202 г. до византийския император папата дори му казал, че не подкрепя младия Алексий, и предупредил за пореден път василевса за очертаващата се опасност за него.
10. Предположението на Мадън, че Дандоло не е знаел за действията на младия Алексий, изглежда неприемливо. Събитията по това време ясно показват отличната осведоменост на дожа по всички въпроси, отнасящи се до похода, папската политика и състоянието на Византия (Madden, 2003: 147 – 149).
11. Папата лично му забранил да участва в нападението над Зара.
12. Предложени били 200 000 сребърни марки, издръжката на 500 рицари в Светите земи, както и подкрепата на 10 000 войници за завоюването на Йерусалим. Хоният добавя и 50 бойни кораба (триреми), а Роберт дьо Клари твърди, че принцът обещал и да издържа флота за една година.
13. За разлика от мнозинството изследователи Мадън смята, че дождът нямал интерес да отклонява похода, но се съгласил да го направи, защото бил поставен под силен натиск от кръстоносните водачи.
14. Авторът отхвърля версията за ослепяването на Дандоло по заповед на Мануил I Комнин, а оттам – и желанието му за отмъщение, и поставя под съм-

- нение информацията в Новгородската хроника и в тази на Андреа Дандоло от XIV век.
15. В свое писмо, писано скоро след събитията, Юг/Хуго дьо Сен Пол твърди, че Бонифас предвождал един от трите отряда (баталии), които атакували града. Вилардуен свидетелства, че маркизът пазел лагера. Предвид факта, че писмото е писано малко след сражението, а Вилардуен съставя своята история няколко години по-късно, свидетелството на графа в случая е по-младово, а е и по-логично главнокомандващият да ръководи атаката, а не да пази лагера.
 16. Алексий III напуснал града, като взел със себе си и голяма част от хазната и така допълнително затруднил брат си и племенника си.
 17. „Противно момченце! Ние те извадихме от калта/лайната, ние ще те върнем в калта. Предизвиквам те и знай добре, че занаяпред ще те преследвам, за да ти правя злини, колкото мога.“
 18. Споразумението предвиждало една четвърт от империята и от столицата за владетеля и по три осми – за венецианците и за поклонниците. Било договорено също създаването на специална комисия от 12 венецианци и 12 кръстоносци, която да разпредели поземлените владения и държавните служби.
 19. „Благословен император, маркизът“. The Capture of Constantinople. The “Hystoria Constantinopolitana” of Gunther of Pairis. Ed. and transl. by A. Andrea. Philadelphia, 1997, chapter 18, p. 107 – 108.
 20. Авторът добавя, че „...маркизът всеки път искаше да предложи тези, за които вярваше, че ще го изберат за император и искаше да бъде император също и насила“.
 21. Робер дьо Клари бърка, че електорите от всяка страна са по десет човека. Свидетелството на Вилардуен е по-сигурно, предвид факта, че той бил много по-близо до водачите на похода. Авторът на *Devastatio Constantinopolitana* потвърждава информацията на Вилардуен. Марин Сербан прави количествен анализ на сведенията във венецианските хроники за Бонифас и пише, че по-голямата част от тези, които отразяват избора на император, повтарят сведението за шестима венецианци и шестима кръстоносци. В някои от тях се твърди, че електорите на поклонниците са разделени на четирима французи и двама ломбардци, а според други дванадесетте избиратели били петима венецианци, петима французи и двама ломбардци. Serban, M. Bonifacio of Montferrat in the Venetian Chronicles. 2009, Bonifacio, marchese di Monferrato, re di Tessalonica. Atti del Convegno Internazionale, Acqui Terme, 8 settembre 2007 (ed. by Roberto Maestri), p. 34 – 57.
 22. Choniates, p. 328; The “Hystoria Constantinopolitana” of Gunther of Pairis, p. 114.
 23. Всъщност Жофроа дьо Вилардуен твърди, че още преди избора за император водачите на кръстоносците и дожът предвидили, че трябва да обез-

възмездят загубилия кандидат, за да не се стигне до разделяне на войската. Жофроа дьо Вилардуен, *Завладяването...*, § 257 – 258. Longnon, J. *Les compagnons...*, p. 230.

24. Бодуен приел искането на солунчани и им предал писмо, написано с червено мастило, потвърждаващо всичките обичайни привилегии на града от времето на византийските владетели.
25. Един от тези благородници – Михаил Ангел Комнин, избягал от него и завладял Епир, но той бил изключение.
26. Местен византийски благородник със земи в Навплион. През 1202 – 1204 г. разширил владенията си в североизточен Пелопонес, възползвайки се от трудностите на централната власт. По-късно се оженил за Евдокия – дъщеря на узурпатора Алексий III.
27. През пролетта на 1205 г. Бонифас влязъл и в Атина, която му била предадена от епископа на града Михаил Хониат без кръвопролитие. Населението на остров Евбея също не оказало съпротива. За да стигнат до него, латинците построили понтонен мост. След това навлезли в Пелопонес. *A History of the Crusades*, vol.2, p. 202.
28. Choniates, p. 335. Според Хониат избягалият император отишъл при маркиза и разменил императорските си инсигнии за хляб и вино. Информацията за по-сетнешната му съдба е твърде противоречива.
29. Вилардуен, § 352 – 366, 389, 392 – 394; Choniates, p. 337 – 339. През юни 1205 г. Калоян превзел Сяр.
30. Choniates, p. 339. Чъзмен владеел Просек и земите около крепостта, подчинени на Калоян. Арагонската версия на Морейската хроника съобщава, че Калоян лично завладял града, но след това го преотстъпил на ромеите. *Libro de los Fechos et conquistas des Principado de la Morea*. Publiée et traduite par Alfred Morel-Fatio. Genève, 1885, p. 17.
31. В статията си Хендрик описва институциите и устройството на Солунското кралство.
32. *Contemporary Sources for the Fourth Crusade...*, p. 160 – 161 (*Reg.* 8:59 (58), 25 April 1205).
33. Вилардуен, § 498 – 500; Choniates, p. 349; Робер дьо Клари, гл. CXVI, с. 161.

ЛИТЕРАТУРА

- Божилов, И. (1994). *Фамилията на Асеневици. Генеалогия и просопография*. София.
- Валансиен = Анри дьо Валансиен. (2009). *История на император Анри*. Прев. И. Буров. София.
- Вилардуен = Жофроа дьо Вилардуен. (2000). *Завладяването на Константинопол*. Прев. и коментар Ив. Божилов. София.

- Гагова, К. (2004). *Кръстоносните походи и средновековна България*. София.
- Гагова, К. (2008). *Кратка история на кръстоносните походи*. София.
- Данчева-Василева, А. (1985). *България и Латинската империя (1204 – 1261)*. София.
- Робер дьо Клари. (2007). *Завоюването на Константинопол 1204 година*. Прев. и коментар Н. Марков. София.
- Койчева, Е. (2004). *Първите кръстоносни походи и Балканите*. София.
- Ракова, С. (2007). *Четвъртият кръстоносен поход в историческата памет на православните славяни*. София.
- Ришар, Ж. (2005). *История на кръстоносните походи*. София.
- Успенский, Ф. (2005). *История на кръстоносните походи*. София.
- Ферјанчиј, Б. (1964). Почечи Солунске краљевине (1204 – 1209). *Зборник радова Византолошког института*, VIII, 2, 101 – 115.
- Wolff, R. L. & Hazard, W. (Eds.) (1969). *A History of the Crusades*, vol. 2 *The Later Crusades (1189 – 1311)*, second ed. London.
- Bragadin, M.-A. *Histoire des républiques maritimes italiennes: Venise, Amalfi, Pise, Gênes*. Trad. de l'Ital. par R. Juffe, R. Jouan. Paris, 1955
- Brand, C. (1968). *Byzantium confronts the West: 1180 – 1204*. Cambridge, Mass.
- Carile, A. (1965). *Partitio terrarum Imperii Romaniae*. In: *Studi Veneziani*, VII, p. 125 – 305
- Choniates = O City of Byzantium. *Annals of Niketas Choniates*. Transl. by H. Magoulias. Detroit, 1984
- Contemporary Sources for the Fourth Crusade. Revised edition by A. Andrea with contributions by B. Whalen. Leiden-Boston, 2008
- Fotheringham, J. (1915). *Marco Sanudo Conqueror of the Archipelago*. Oxford.
- Gunther of Pairis = The Capture of Constantinople. The “Hystoria Constantinopolitana” of Gunther of Pairis. Ed. and transl. by A. Andrea. Philadelphia, 1997.
- Hendrickx, B. (1988). *Régestes des empereurs latins de Constantinople (1204 – 1261/72)*. *Byzantina*, 14, no 11.
- Hendrickx, B. (2009). *Le royaume latin des Montferrat de Thessalonique (1204 – 1224): le roi et les institutions*. In: *Ekklesiastikos Pharos*, Volume 91, Issue 1, Jan, p. 248 – 262.
- Longnon, J. (1978). *Les compagnons de Villehardouin. Recherches sur les croisés de la quatrième croisade*. Genève.
- Libro de los Fechos et conquistas des Principado de la Morea. Publiée et traduite par Alfred Morel-Fatio. Genève, 1885.
- Madden, T. (2003/2007). *Enrico Dandolo and the Rise of Venice*. Baltimore and London.

- Madden, T. The Latin Empire of Constantinople's Fractured Foundation: The Rift between Boniface of Montferrat and Baldwin of Flanders. In: *The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions, Papers from the Sixth Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East*, Istanbul, Turkey, 25 – 29 August 2004, Ashgate, p.45 – 52.
- Madden, T. (2012). *Venice. A new history*. New York.
- Queller, D. & Madden, T. (1999). *The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople*. Philadelphia.
- Schlumberger, G. (1886). Sceau inédit de Boniface de Montferrat portant au revers le plan de l'enceinte fortifié de la ville de Salonique. Paris.
- Serban, M. (2009). *Boniface of Montferrat in the Venetian Chronicles*.
- Serban, M. (2007). Bonifacio, marchese di Monferrato, re di Tessalonica. *Atti del Convegno Internazionale, Acqui Terme*, 8 settembre 2007 (ed. by Roberto Maestri), 34 – 57.
- Setton, K. (1976). *The Papacy and the Levant*. Philadelphia, vol. 1
- Tafel, G., Thomas, G. (eds.) (1856). *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, Wien, vol. 1.
- Van Tricht, F. (2011). *The Latin Renovatio of Byzantium. The Empire of Constantinople (1204 – 1228)*. Leiden.

REFERENCES

- Bozhilov, I. (1994). *Familyata na Asenevtsi. Genealogia i prosopografia*. Sofia.
- Valenciennes = Henri de Valenciennes. (2009). *Histoire de l'empereur Henri de Constantinople*. Prev. I. Burov. Sofia.
- Villehardouin = Geoffroi de Villehardouin. (2000). *La Conquête de Constantinople*. Prev. i komentar Iv. Bozhilov. Sofia.
- Gagova, K. (2004). *Krastonosnite pohodi i srednovekovna Bulgaria*. Sofia.
- Gagova, K. (2008). *Kratka istoria na krastonosnite pohodi*. Sofia.
- Dancheva-Vasileva, A. (1985). *Bulgaria i Latinskata imperia (1204 – 1261)*. Sofia.
- Clari = Robert de Clari. (2007). *La Conquête de Constantinople 1204*. Prev. i komentar N. Markov. Sofia.
- Koycheva, E. (2004). *Parvite krastonosni pohodi i Balkanite*. Sofia.
- Rakova, S. (2007). *Chetvartiyat krastonosen pohod v istoricheskata pamet na pravoslavnite slavyani*. Sofia.
- Rishard, Zh. (2005). *Istoria na krastonosnite pohodi*. Sofia.
- Uspensky, F. (2005). *Istoria na krastonosnite pohodi*. Sofia.
- Ferjanchiĭ, B. (1964). Pochetsi Solunske kraljevine (1204 – 1209). – *Zbornik radova Vizantoloshkog instituta*, VIII, 2, p. 101 – 115.

- Wolff, R. L. & Hazard, W. (Eds.) (1969). *A History of the Crusades*, vol. 2 The Later Crusades (1189 – 1311), second ed. London.
- Bragadin, M.-A. (1955). *Histoire des républiques maritimes italiennes: Venise, Amalfi, Pise, Gênes*. Trad. de l'Ital. par R. Juffe, R. Jouan. Paris.
- Brand, C. (1968). *Byzantium confronts the West: 1180–1204*. Cambridge, Mass.
- Carile, A. (1965). Partitio terrarum Imperii Romanie. In: *Studi Veneziani*, VII, 125 – 305.
- Choniates = O City of Byzantium. *Annals of Niketas Choniates*. Transl. by H. Magoulias. Detroit, 1984.
- Contemporary Sources for the Fourth Crusade*. Revised edition by A. Andrea with contributions by B. Whalen. Leiden-Boston, 2008.
- Fotheringham, J. (1915). *Marco Sanudo Conqueror of the Archipelago*. Oxford.
- Gunther of Pairis = The Capture of Constantinople. *The "Hystoria Constantinopolitana" of Gunther of Pairis*. Ed. and transl. by A. Andrea. Philadelphia, 1997.
- Hendrickx, B. (1988). Régestes des empereurs latins de Constantinople (1204 – 1261/72). *Byzantina*, 14, no 11.
- Hendrickx, B. (2009). Le royaume latin des Montferrat de Thessalonique (1204 – 1224): le roi et les institutions. In: *Ekklesiastikos Pharos*, Volume 91, Issue 1, Jan, 248 – 262.
- Longnon, J. (1978). *Les compagnons de Villehardouin. Recherches sur les croisés de la quatrième croisade*. Genève.
- Libro de los Fechos et conquistas des Principado de la Morea*. Publiée et traduite par Alfred Morel-Fatio. Genève, 1885.
- Madden, T. (2003/2007). *Enrico Dandolo and the Rise of Venice*. Baltimore and London.
- Madden, T. (2004). The Latin Empire of Constantinople's Fractured Foundation: The Rift between Boniface of Montferrat and Baldwin of Flanders. In: *The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions, Papers from the Sixth Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East*, Istanbul, Turkey, 25 – 29 August 2004, Ashgate, 45 – 52.
- Madden, T. (2012). *Venice. A new history*. New York.
- Queller, D. & Madden, T. (1999). *The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople*. Philadelphia.
- Schlumberger, G. (1886). *Sceau inédit de Boniface de Montferrat portant au revers le plan de l'enceinte fortifié de la ville de Salonique*. Paris.
- Serban, M. (2009). *Boniface of Montferrat in the Venetian Chronicles*.
- Serban, M. (2007). Bonifacio, marchese di Monferrato, re di Tessalonica. *Atti del Convegno Internazionale, Acqui Terme*, 8 settembre 2007 (ed. by Roberto Maestri), 34 – 57.

- Setton, K. (1976). *The Papacy and the Levant*. Philadelphia, vol. 1
- Tafel, G., Thomas, G. (eds.) (1856). *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, Wien, vol. 1
- Van Tricht, F. (2011). *The Latin Renovatio of Byzantium. The Empire of Constantinople (1204 – 1228)*. Leiden.

BONIFACE OF MONTFERRAT AND HIS ACTIVITIES IN THE BALKAN PENINSULA

Abstract. Planned as an expedition to liberate Jerusalem from the Muslims, the Fourth Crusade became a crushing weapon, destroying Byzantium and changing the fate of the Balkans. Its leader marquis Boniface of Montferrat was one of the people, who had the greatest influence in directing the pilgrims to Constantinople. Fulfilling his vassal duty to Philip of Swabia and pursuing his ambition to restore the lands and authority of his brothers in Byzantium, he set out for the East. A brave knight, an influential seigneur, an experienced military leader, but an unscrupulous and a cruel politician, he lost the “battle” for the imperial crown of Constantinople, but won Thessaloniki. There he set the beginning of a new crusader state, which covered the lands from the Rhodope Mountains to the Peloponnese peninsula. However, his eastern adventure ended tragically. Underestimating the force and the abilities of the Bulgarians, he lost his life in battle against them.

Keywords: Crusades; Fourth Crusade; Boniface of Montferrat; Byzantium; Thessaloniki; Balkan peninsula; Crusader state; Middle Ages

✉ **Dr. Nikola Dyulgerov, Assist. Prof.**

<https://orcid.org/0000-0002-9288-7088>

Faculty of History

University of Sofia

15, Tzar Osvoboditel Blvd.

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: nrdjulgero@uni-sofia.bg